

Dariusz Niemiec

 <https://orcid.org/0000-0003-1650-1144>

Uniwersytet Jagielloński

 <https://ror.org/03bqmcz70>

Dzieje wawelskiego grobu królowej Jadwigi Andegaweńskiej okiem archeologa

Na najstarszym zachowanym planie katedry wawelskiej z lat 1648–1649 autorstwa Giovanniego Battisty Gisleniego¹, czy nawet znacznie późniejszych przekazach ikonograficznych z 1. połowy XIX wieku, m.in. Jana Kantego Wojnarowskiego i Bogumiła Gąsiorowskiego, ilustrujących wnętrze prezbiterium tej świątyni² jako sarkofag ze szczątkami królowej Jadwigi Andegaweńskiej identyfikowano pomnik nagrobny po lewej stronie

- 1 Zob. J. Mycielski, *Gaetano Chiaveri w Polsce i jego książka szkiców w Królewskim Gabinecie Rycin w Dreznie*, Kraków 1896, s. 8, ryc. 3; M. Rożek, *Groby królewskie w Krakowie*, Kraków 1977, s. 80, ryc. 10; M. Rożek, *Katedra wawelska w XVII wieku*, Kraków 1980, ryc. 2; S. Mossakowski, *Uroczystości wawelskie w styczniu 1649 roku a projekty Giovanniego Battisty Gisleniego w: Orbis Polonus. Studia z historii sztuki XVII–XVIII wieku*, Warszawa 2002, s. 86–95, ryc. V:4; <https://skd-online-collection.skd.museum/Details/Index/1122990> (25.09.2024).
- 2 Zob. <http://www.pauart.pl/app/artwork?id=591c7c340cf231dc2c38b78e> (25.09.2024); M. Rożek, *Katedra wawelska w XVII wieku*, ryc. 13; <https://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/912309> (25.09.2024).

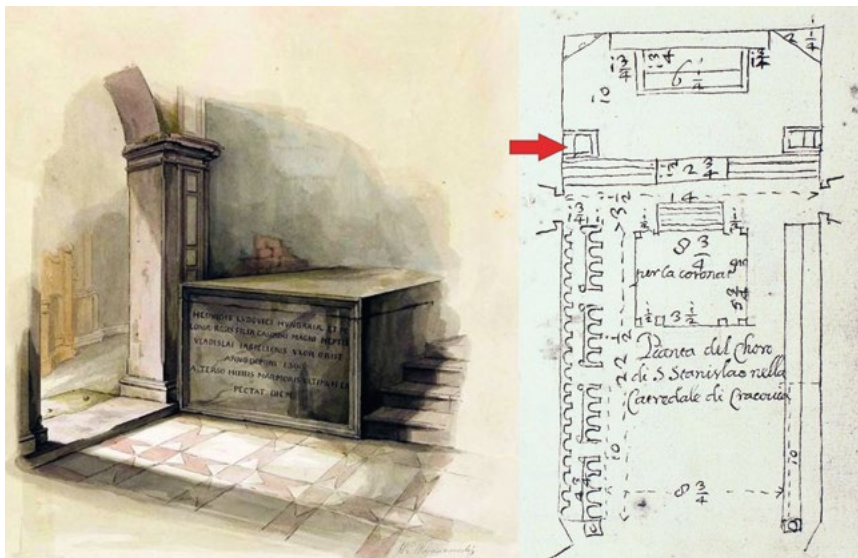
schodów prowadzących na podwyższenie prezbiterium z ołtarzem głównym (ryc. 1, 2)³. Treść pamiątkowego napisu wyrytego na tym pomniku nagrobnym po raz pierwszy odnotowano w 1605 roku w zapisach kontraktu kapituły katedralnej z Ambrożym Meazzim, w których zawarto warunek, „aby na grobie królowej Jadwigi położyć marmur przy listwie ku północy przy tretach [stopniach] z tym napisem: Hedvigis regina, filis regis Ludovici, coniunx Vladislai Jagiellonis”⁴. O faktycznym wykonaniu w 1. połowie XVII wieku tego zlecenia świadczyć może z kolei fakt, że identyczną treść tego napisu z istniejącego pomnika królowej przytoczył kanonik Szymon Starowolski w swoim dziele *Monumenta Sarmatarum* z 1655 roku⁵. Nie kwestionowano zasadniczo takiej lokalizacji grobu królowej ze względu na fakt dużej zbieżności położenia tego pomnika z opisem lokalizacji grobu Jadwigi Andegaweńskiej odnotowanym szczegółowo po raz pierwszy na kartach kroniki Jana Długosza pod rokiem 1399. Zgodnie z tradycją przytoczoną przez tego dziejopisa zmarłą królową Jadwigę miano pochować „po lewej stronie głównego ołtarza, w pobliżu zakrystii”⁶. W najstarszym zachowanym protokole cudów św. Jadwigi Andegaweńskiej, który spisano w 1419 roku „in ecclesia Cracoviensi, in choro” odnotowano tylko sam fakt istnienia w katedrze grobu królowej i pielgrzymek dziękczynnych odbywanych do „serenissime domini Hedwigi, regine Polonie

3 Zob. L. Łętowski, *Katedra krakowska na Wawelu*, Kraków 1859, s. 64.

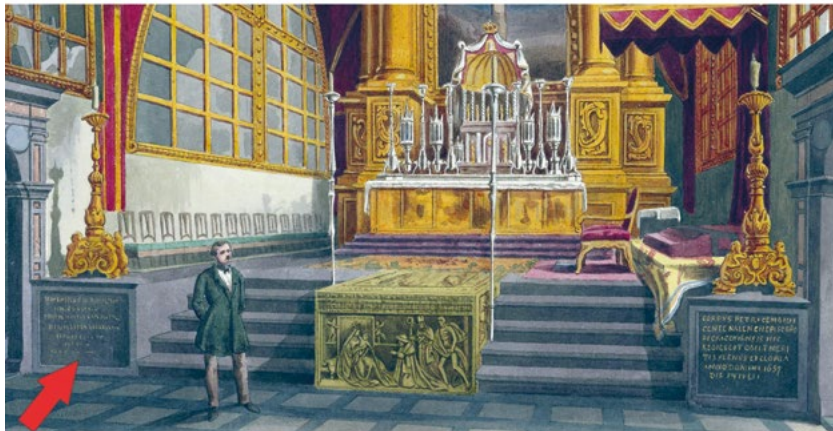
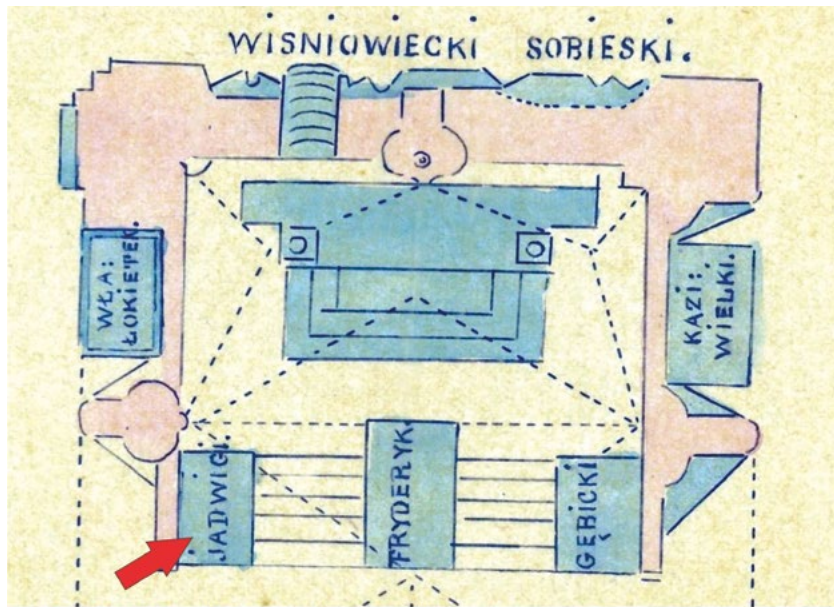
4 Zob. T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, Kraków 1900, s. 45; B. Przybyszewski, *Błogostawiona Jadwiga Królowa: zdozna w cnoty*, Kraków 1988, s. 45.

5 Zob. S. Starowolski, *Monumenta Sarmatarum, Viam universæ carnis Ingressorum*, Kraków 1655, s. 5; por. M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 240–241. W tej samej publikacji Mieczysław Tobiasz wyraził przypuszczenie, że dodatkowe ostatnie znane dziś zdanie z tej nowożytnej nagrobnej inskrypcji na pomniku nagrobnym królowej Jadwigi, którego nie odnotował Szymon Starowolski, zostało już dodane w XVIII wieku przez ks. Sebastiana Sierakowskiego, gdyż przytaczane jest w opisie katedry wawelskiej Michała Sołtyka z 1785 roku.

6 Zob. *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Księga dziesiąta 1370–1405*, przeł. J. Mrukówna, Warszawa 2009, s. 501; por. K. Ożóg, *W drodze do wieczności – ostatnie miesiące życia i śmierć królowej Jadwigi Andegaweńskiej w: Historia i dziedzictwo. Księga jubileuszowa z okazji 45 rocznicy święceń kapłańskich i 70 rocznicy urodzin ks. prof. dra hab. Jacka Urbana*, Kraków 2023, s. 123, przypis 38.

1. Wygląd XVII-wiecznego pomnika nagrobnego królowej Jadwigi na akwareli Jana Kantego Wojnarowskiego z 1847 roku i jego lokalizacja przy schodach prezbiterium katedry krakowskiej na najstarszym planie świątyni wawelskiej z 1648 roku autorstwa Giovanniego Battisty Gisleniego. Źródło: Oprac. D. Niemiec z wykorzystaniem rycin ze stron internetowych: <http://www.pauart.pl/app/artwork?id=591c7c-340cf231dc2c38b78e> i <https://skd-online-collection.skd.museum/Details/Index/1122990>.

2. Lokalizacja XVII-wiecznego pomnika nagrobnego królowej Jadwigi na fragmencie planu katedry wawelskiej z lat 1840–1860 i na fragmencie akwareli Bogumiła Gąsiorowskiego z 1850 roku. Źródło: Oprac. D. Niemiec z wykorzystaniem rycin ze stron internetowych: <https://polona.pl/item-view/2402f663-28ac-4c6b-a295-d882dceb23cf?page=0> i <https://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/912309>.

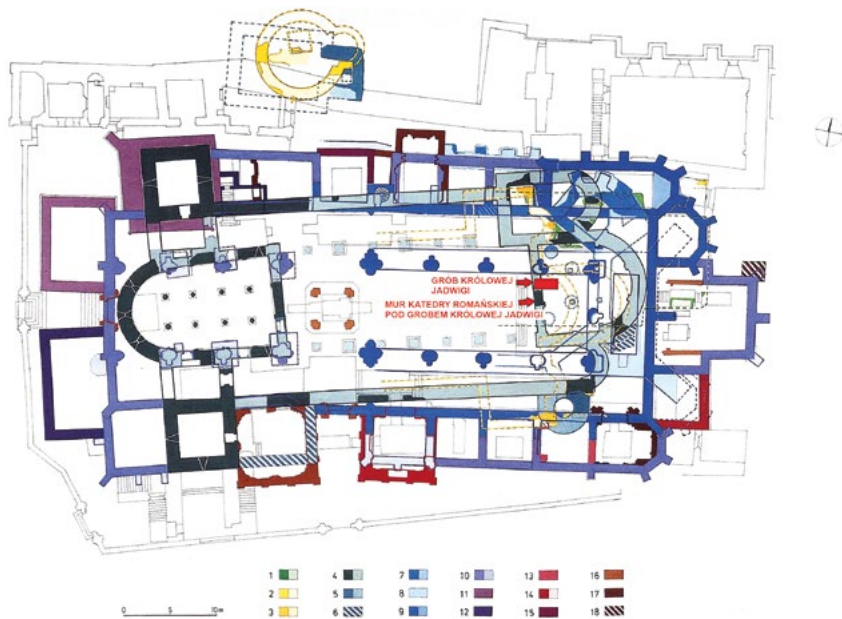
sepulchrum”⁷. Z kolei w dokumencie prymasa Wojciecha Jastrzębca z 1426 roku, ustanawiającym komisję kanonizacyjną, wspomina się o zwyczaju składania różnych wotów, w tym woskowych, „wokół grobu” świętej królowej („circumcirca ipsius sepulchrum”)⁸. W kazaniu wygłoszonym około 1430 roku przez Pawła z Zatora pojawia się jeszcze bardziej precyzyjna informacja o „figurkach woskowych zawieszonych nad jej grobem” („figurae cereae, supra tumulum eius dependents”)⁹.

Właściwego odkrycia i pierwszego otwarcia komory grobowej oraz rekognicji szczątków królowej Jadwigi wraz z wyposażeniem pochówku dokonano dopiero w dniach 21 i 22 stycznia 1887 roku, a stało się to w efekcie działań mierniczych architekta Sławomira Odrzywolskiego związanych z przygotowywaniem pierwszego nowoczesnego geodezyjnego planu katedry wawelskiej¹⁰. Początkowo zresztą za grób Jadwigi Andegaweńskiej uznano komorę grobową rozpoznaną w dniach 19 i 20 stycznia 1887 roku pod posadzką katedry tuż przed podwyższeniem chóru ze ścianą czołową nagrobka kardynała Fryderyka Jagiellończyka. Grób z osmołowaną modrzewiową skrzynią trumienną odkryty w tym miejscu ostatecznie jednak zidentyfikowano jako miejsce pochówka kardynała

- 7 Zob. *Miracula beatae Hedwigis reginae Poloniae*, ed. W. Kętrzyński, w: *Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski*, t. 4, Lwów 1884, s. 767–768; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910, s. 304–310; M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, Kraków 2003, s. 31–33.
- 8 Zob. T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, s. 45; B. Przybyszewski, *Błogosławiona Jadwiga Królowa: zdołna w cnoty*, s. 94; J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, Wrocław 2009, s. 381; M. Starzyński, *Obiit rex, czyli co wiemy o śmierci i pochówku Władysława Łokietka (w kontekście wcześniejszych eksploracji średniowiecznych grobów królewskich na Wawelu)*, „Historia Slavorum Occidentis” 13 (2023) nr 1, s. 124.
- 9 Zob. M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, s. 35, przypis 59; J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, s. 380.
- 10 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu (Grób królowej Jadwigi i kardynała Zbigniewa Oleśnickiego)*, „Gazeta Polska” nr 20 z 27.01.1887, s. 1; *Grobowce na Wawelu*, *Gazeta Warszawska* nr 25 z 28.01.1887, s. 2; Ks. Polkowski o nowoodkrytych grobach na Wawelu, „Gazeta Lwowska” nr 23 z 29.01.1887, s. 4; M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce” 3 (1887) z. 4, s. III; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 233; *Protokół z otwarcia grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 242; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, Warszawa 2017, s. 15.

Zbigniewa Oleśnickiego, na co oprócz przekazów pisanych wskazywać musi znaleziona w nim czaszka mężczyzny, jedwabna infuła oraz tuniella, dalmatyka i ornat wykonane również z jedwabiu, a także biskupi pierścień sygnetowy¹¹. Na właściwy grób ze szczątkami królowej natrafiono 21 stycznia 1887 roku około godziny 16 już pod posadzką podwyższenia lewej, czyli północnej części prezbiterium (ryc. 3), a więc ok. 1,5 m dalej i powyżej pamiątkowego pomnika nagrobego identyfikowanego wcześniej z tym pochówkiem¹². W miejscu tym pod ówczesną posadzką na głębokości 37 cm odsłonięto wielką płytę wapienną, w której od spodu zaobserwowano ślady wyszczerbienia spowodowane różnymi wcześniejszymi działaniami¹³. Pod płytą zdeponowana była prowizorycznie zbita trumna drewniana, która przylegała ściśle do ściany sąsiedniej komory grobowej króla Władysława Łokietka. Sosnowa skrzynia trumienna miała spoczywać na ruszcie żelaznym złożonym z 10 prętów zakotwionych w podłużnych ścianach tej komory grobowej¹⁴. Przy bardziej uważnej eksploracji i obserwacji kontekstu archeologicznego grobu Jadwigi przeprowadzonej w 1949 roku stwierdzono, że ruszt żelazny z trumną królowej zalegał na 38-centymetrowej warstwie gruzu, w którym znaleziono

- 11 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu...*, s. 1; Ks. Polkowski o nowoodkrytych grobach na Wawelu..., s. 4; M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. III; J. Talko-Hryniewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych spoczywających na Wawelu*, Kraków 1914, s. 25, 28–32, ryc. 5; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 233–234.
- 12 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu...*, s. 1; Ks. Polkowski o nowoodkrytych grobach na Wawelu..., s. 4; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 234–235; A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza Jagiellończyka w katedrze wawelskiej*, w: *Studia do dziejów Wawelu*, t. 3, Kraków, s. 149–151, ryc. 1, 2, 3.
- 13 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu...*, s. 1; Ks. Polkowski o nowoodkrytych grobach na Wawelu..., s. 4; M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. II; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 236; J. Talko-Hryniewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 9.
- 14 Zob. M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. II; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 236–237; J. Talko-Hryniewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 9; M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, „*Polonia Sacra*” 2 (1949) z. 3, s. 247, 249; A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 150.

3. Lokalizacja komory grobowej królowej Jadwigi i fragmentu muru romańskiego przylegającego do tego grobu na planie z rozwarstwieniem chronologicznym średniowiecznych i nowożytnych przekształceń katedry wawelskiej. Źródło: J. Firlet, Z. Pianowski, *Badania archeologiczno-architektoniczne pałacu królewskiego oraz katedry w latach 1995–1998*, w: *Osadnictwo i architektura ziem polskich w dobie Zjazdu Gnieźnińskiego*, Warszawa 2000, plan II, rys. J. Lasek z uzupełnieniami D. Niemca.

zabytki z XVI i XVII wieku, m.in. co najmniej dwie ceramiczne miednice z XV/XVI wieku (źle zrekonstruowane i związane razem gipsem, jako rzekome jedno naczynie¹⁵) i rozbity renesansowy kieliszek szklany oraz monetę i fragmenty ceramiki naczyniowej z XVII wieku¹⁶, a także liczną serię porozbijanych ceramicznych gotyckich płytek posadzkowych, a nawet dwie starsze późnoromańskie ceramiczne płytki posadzkowe z połowy XIII wieku¹⁷. Musi to wskazywać na naruszenie pierwotnego kontekstu położenia trumny i wobec tego nie można określić pierwotnego usytuowania trumny z ciałem królowej Jadwigi w stosunku do poziomu

- 15 Zob. A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 160–161, ryc. 20. Za zupełnie nieporozumienie należy uznać interpretowanie tej źle zrekonstruowanej misy, w rzeczywistości fragmentów co najmniej dwóch ceramicznych miednic z XV/XVI wieku, jako domniemanej urny, w której rzekomo złożyć miano nieniezachowane przecież (sic!) szczątki noworodka, córeczki królowej Elżbiety Bonifacji. Zob. M. Starzyński, *Obiit rex, czyli co wiemy o śmierci i pochówku Władysława Łokietka...*, s. 125. Naczynia te zostały wytworzone sto lat po dacie właściwego pogrzebu, a ponadto zostały odkryte poza trumną ze szczątkami królowej Jadwigi, i to w zasypisku komory grobowej, które na podstawie innych wspólnie znalezionych zabytków należy datować na XVII wiek. W odniesieniu do ewentualnych szczątków malutkiej królowej Elżbiety-Bonifacji słuszną jest zdroworozsądkowa uwaga Mieczysława Tobiasza, że miękkie kości trzytygodniowego noworodka musiały ulec szybkiemu rozłożeniu, ale niewykluczone, że mogły zostać złożone wraz z ciałem matki do jednej trumny, o czym mógłby świadczyć specyficzny układ szkieletu królowej Jadwigi, który miał przylegać bardziej do jednej ze ścian bocznych trumny. Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 250–252. Zachowany przekaz źródłowy nie pozostawia wątpliwości, że pochówku matki królowej Jadwigi i córeczki królowej Elżbiety-Bonifacji miano dokonać wspólnie w tym samym dniu, czyli 19 lipca 1399 roku. Zob. J. Nikodem, *Jadwiga, król Polski*, s. 347; K. Ożóg, *W drodze do wieczności...*, s. 123, przypis 38.
- 16 Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 248, 249, 253; Z. Świątek, *Budzenie Wawelskiej Pani, królowej Jadwigi*, Kraków 2002, fot. 8; P. Jasienica, *Sarkofag królowej*, w: *Historia to nie dziwka. Antologia tekstów Pawła Jasienicy, jego interlokutorów i recenzentów*, Kraków 2018, s. 135.
- 17 Przechowane są obecnie wraz z niektórymi fragmentami gotyckich płytek posadzkowych z komory grobowej św. Jadwigi w magazynie wawelskiego Działu Archeologii. Za możliwość zobaczenia i weryfikacji tych zabytków Autor artykułu wyraża serdeczne podziękowania opiekunce wawelskich zbiorów archeologicznych, czyli mgr Jolancie Lasek.

gotyckiej posadzki¹⁸, a tym samym nie można mieć też zupełnej pewności, czy dwa starsze poziomy średniowiecznych posadzek – romańskiej i gotyckiej – naruszono w tym konkretnym miejscu już przy dokonywaniu pierwotnego podposadzkowego pochówku królowej w 1399 roku, czy nastąpiło to dopiero w XVII wieku przy przebudowie otoczenia prezbiterium, najprawdopodobniej w związku z rozbiórką marmurowego cyborium przy wielkim ołtarzu dokonaną w 1605 roku przez kamieniarza Ambrożego Meazzima lub nawet przy okazji pierwszej znanej naprawy grobu królowej w 1517 roku przez muratora Stanisława bądź też przy późniejszym podwyższeniu poziomu chóru w latach 1649–1650 w związku z wielką ołtarzową fundacją biskupa Piotra Gembickiego¹⁹. Jednak użycie jako wtórnika do obudowy południowej ściany komory grobowej królowej, celowo przyciętego i skróconego antepedium ołtarza głównego katedry z XIV wieku (najprawdopodobniej z lat 1348–1364 z okresu pontyfikatu biskupa Bodzanty, jak może tego dowodzić płaskorzeźbiony herb Poraj z tego antepedium)²⁰ musi wskazywać na nowożytną metrykę powstania tej konstrukcji sepulkralnej, związaną z ostateczną likwidacją pozostałości gotyckiego ołtarza prezbiterium, co mogło się dokonać najwcześniej przy wznoszeniu w latach 1546–1550 renesansowego ołtarza z fundacji Zygmunta Starego²¹ lub nawet mogło nastąpić dopiero w XVII wieku w związku

18 Nie ma żadnych dowodów na ustawienie pierwotnego sarkofagu z ciałem królowej powyżej poziomu posadzki prezbiterium z XIV wieku, jak próbował ostatnio dowodzić bez jakiegokolwiek analizy kontekstu archeologicznego odkrycia Marcin Starzyński. Zob. M. Starzyński, *Obiit rex, czyli co wiemy o śmierci i pochówku Władysława Łokietka...*, s. 123.

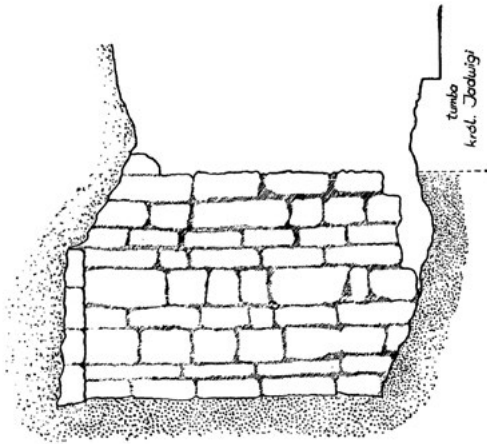
19 Zob. M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. III; T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, s. 43, 45; M. Rożek, *Katedra wawelska w XVII wieku*, s. 60; K. Czyżewski, *Biskupa Piotra Gembickiego dary i fundacje artystyczne dla katedry krakowskiej*, w: *Katedra krakowska w czasach nowożytnych (XVI–XVIII wieku)*, red. D. Nowacki, Kraków 1999, s. 59; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 15.

20 Zob. A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 152–155, ryc. 4–7.

21 Zob. P. Pencakowski, *Renesansowy ołtarz główny z katedry krakowskiej w Bodzentynie*, „*Studia Waweliana*” 11/12 (2003), s. 112–113; P. Pencakowski, *Dzieje nastaw ołtarza głównego katedry wawelskiej od połowy XV do początku XXI wieku*, „*Rocznik Krakowski*”, 73 (2007), s. 17, 20, 25–27.

z fundacją nowego barokowego ołtarza przez biskupa Piotra Gembickiego²². W wyniku badań archeologicznych, które przeprowadzono w 1950 roku pod kierunkiem Andrzeja Żakiego w tym miejscu katedry, po wyjęciu trumny ze szczątkami królowej Jadwigi stwierdzono, że wtórna komora grobowa tej władczyni od strony południowo-zachodniej posadowiona została częściowo na stosunkowo wysoko położonym relikwie naziemnej partii ściany muru katedry romańskiej o grubości 94 cm (ryc. 3. 4)²³, co jednoznacznie wskazuje, że już w najstarszych gotyckich fazach katedry musiało funkcjonować podwyższenie prezbiterium. Pierwotna gotycka komora grobowa królowej musiała zatem znajdować się w obrębie kubatury tego podwyższonego prezbiterium. Uwaga ta musi również dotyczyć niewielkiej komory grobowej odkrytej w 1950 roku w prezbiterium w odległości 67 cm na wschód od komory grobowej Jadwigi, którą uznano za dziecięcy pochówek królewicza Kazimierza († 1427 roku)²⁴. Z kolei na wyraźnie inny niż dzisiaj poziom użytkowy i układ schodów prowadzących do podwyższenia prezbiterium katedry w okresie gotyku, a na pewno przed XVII wiekiem może wskazywać zarówno usytuowanie komory grobowej kardynała Fryderyka Jagiellończyka zlokalizowanej w odległości pół metra od płyty nagrobnej „królewskiego kardynała”, jak

- 22 Zob. K. Czyżewski, *Biskupa Piotra Gembickiego dary...*, s. 59; P. Pencakowski, *Dzieje nastaw ołtarza głównego katedry...*, s. 32. Na podstawie analizy kontekstu archeologicznego nowożytniej komory grobowej królowej Jadwigi nieuprawione są sugestie o rzekomym niewykorzystaniu tego gotyckiego antepedium do konstrukcji ołtarza katedry i jego przypuszczalnym uszkodzeniu – i to w domyśle – na etapie budowy katedry gotyckiej. Zob. M. Starzyński, *Obiit rex, czyli co wiemy o śmierci i pochówku Władysława...*, s. 124.
- 23 Zob. A. Żaki, *Badania archeologiczne na Wawelu w r. 1950*, „Ochrona Zabytków” 4 (1951) z. 1–2, s. 38, ryc. 31; A. Żaki, *Badania wykopaliskowe na Wawelu w latach 1950 i 1951*, w: *Studia do dziejów Wawelu*, t. 1, Kraków 1955, s. 426, ryc. 55; A. Żaki, *Archäologische Forschungen über frühmittelalterliche Krakau*, Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege, Bd. 11/12, Berlin 1963, s. 585, ryc. 4; A. Żaki, *Początki Krakowa*, Kraków 1965, s. 83, ryc. 60; A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 161, ryc. 21; A. Żaki, *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 147, ryc. 85.
- 24 Zob. A. Żaki, *Badania archeologiczne na Wawelu w r. 1950...*, s. 38; A. Żaki, *Badania wykopaliskowe na Wawelu w latach 1950 i 1951...*, s. 426; A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 162–164, ryc. 1, 2, 3.

4. Kontekst archeologiczny muru romańskiej katedry wawelskiej odkrytego poniżej komory grobowej królowej Jadwigi. Źródło: Oprac. D. Niemiec z wykorzystaniem rysunku z publikacji: A. Żaki, *Badania archeologiczne na Wawelu w r. 1950*, „Ochrona Zabytków” 4 (1951) z. 1–2, ryc. 31 oraz fotografii z publikacji: A. Żaki, *Archäologische Forschungen über frühmittelalterliche Krakau*, w: *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege*, Bd. 11/12, Berlin 1963, ryc. 4.

i fakt, że profil mosiężnych boków pomnika nagrobnego wspomnianego kardynała nie jest zgodny z przekrojem przylegających do niego schodów²⁵. Wspomniane niezgodności bocznych partii grobu z układem schodów prezbiterium widoczne są już na najstarszych XIX-wiecznych inwentaryzacjach nagrobka Fryderyka Jagiellończyka autorstwa Michała Stachowicza oraz Jana Kantego Wojnarowskiego²⁶.

W wyniku dwukrotnego otwierania i eksploracji grobu królowej Jadwigi Andegaweńskiej pozyskano też najliczniejszy zespół gotyckich płytek posadzkowych pochodzących z wyposażenia katedry wawelskiej konsekrowanej w 1364 roku (ryc. 5)²⁷. Już przy pierwszym otwarciu komory grobowej w 1887 roku wydobyto z gruzu zachowaną w całości płytkę posadzkową, zdobioną wypukłą reliefową dekoracją w formie stylizowanych lilii heraldycznych (ryc. 5), którą jeden z ówczesnych odkrywców, Sławomir Odrzywolski, przekazał do kolekcji Gabinetu Archeologicznego UJ; obecnie zabytek przechowywany jest w Muzeum UJ w Collegium Maius²⁸. Znacząco większą liczbę fragmentów takich płytek wydobyto jednak przy ponownym otwarciu grobu tej królowej w 1949 roku²⁹; większość znale-

- 25 Por. M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. III.
- 26 Por. F. Ch. Dietrich, M. Stachowicz, *Monumenta Regum Poloniae Cracoviensia*, Warszawa 1827, plansza 12; <http://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/zbiory/865557>; <https://www.jbc.bj.uj.edu.pl/publication/877578> (25.09.2024).
- 27 Szczegółowe uzasadnienie takiego datowania tego zespołu płytek wawelskich i samej posadzki w: D. Niemiec, *Gotycka posadzka ceramiczna z koronacyjnej katedry krakowskiej*, artykuł złożony do druku w jubileuszowej księdze pamiątkowej prof. Marka Walczaka, która powinna się ukazać w 2025 roku.
- 28 Zob. A. Bochnak, J. Pagaczewski, *Polskie rzemiosło artystyczne wieków średnich*, Kraków 1959, s. 229–231, ryc. 178; A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 159, ryc. 18; B. Frontczak, *Płyta posadzkowa z katedry na Wawelu*, w: *Silva Rerum. Pamiątki akademickie ze zbiorów Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1997, s. 95, nota nr IV/2.
- 29 Zob. A. Bochnak, J. Pagaczewski, *Polskie rzemiosło artystyczne wieków średnich*, s. 231, ryc. 179; M. Piątkiewicz-Dereniowa, *Zabytki przemysłu artystycznego w: Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 4: *Miasto Kraków*, cz. 1: *Wawel*, red. J. Szablowski, Warszawa 1965, s. 159, ryc. 247; A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 159–160, ryc. 19; M. Piątkiewicz-Dereniowa, *Płyta posadzkowa, 1. połowa w. XIV*, Kraków, w: *Zbiory Zamku Królewskiego na Wawelu*, red. J. Szablowski, Warszawa 1990, s. 218, 256, nota nr 159a, ryc. 159; A. Bojęś-Białasik, D. Niemiec, *Medieval Ceramics Techniques in Architecture of Cracow's Dominicans*, „Forum Urbes Medii Aevi”

zionych wtedy płytek, a zwłaszcza tych lepiej zachowanych, jest eksponowana na stałej wystawie „Wawel zaginiony” (ryc. 5). Natomiast pozostałe drobniejsze fragmenty są przechowywane w magazynach wawelskiego Działu Archeologii. Wśród kwadratowych płytek ceramicznych pozyskanych w prezbiterium katedry wawelskiej w otoczeniu grobu kanonizowanej królowej wyróżnić można trzy zasadnicze typy płytek z odmienną florystyczną czy nawet florystyczno-heraldyczną ornamentacją (ryc. 5). Pierwszy typ reprezentują płytki z mocno heraldycznie stylizowanymi liliami. Drugi typ stanowią płytki zdobione motywem liści akantu. Ostatni rozpoznany typ w tym zbiorze gotyckich płytek wawelskich stanowią płytki zdobione motywem kwiatów w kielichowatej formie, być może tulipanów lub raczej lotosów. Całe zachowane i wyklejone egzemplarze kwadratowych płyt posadzkowych z tego zbioru pozwalają określić ich całkowite wymiary w przedziale 25,8–26 × 25,8–26 cm i grubość 7,8–8 cm³⁰. Wypukły ornamentowany relief został na nich silnie starty w wyniku intensywnego i długotrwałego użytkowania poziomego użytkowego w katedrze, co też może wskazywać na późniejszą chronologię rozbiórki tej posadzki niż XIV czy nawet XV wiek. W mniej uszkodzonych przez starcie wklęsłych partiach ornamentu płytek zachowało się też kilka różnych kolorystycznie typów szkliwa pokrywającego jednolitym kolorem poszczególne płytki. Wśród nich można wyróżnić płytki glazurowane szkliwem barwy brunatnej, płytki ze szkliwem oliwkowobrazowym (opisywane też jako złotobrazowe), a także płytki pokryte szkliwem o czystej błękitnej (lazurowej) barwie.

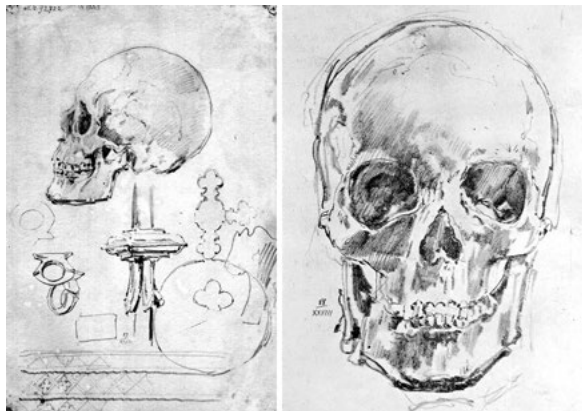
Pierwszej komisyjnej eksploracji grobu królowej Jadwigi dokonano 22 stycznia 1887 roku. W skład zespołu weszli Jan Matejko, Władysław Łuszczkiewicz, Marian Sokołowski i Konstanty Przeździecki oraz Ignacy Kopernicki i Ignacy Polkowski³¹. Bezpośrednio do wnętrza komory grobowej od strony schodów podwyższenia chóru mieli wejść Jan Matejko

9 (2015), s. 46, ryc. 15; B. Makowiecki, *Fragment płyty posadzkowej z grobu królowej Jadwigi Andegaweńskiej*, w: *Z Wawelu do Lublina. Skarby z królewskiego dworu*, red. D. Szewczyk-Prokurat, D. Nowacki, Lublin 2021, s. 104–105, noty nr 13 i 14.

30 M. Piątkiewicz-Dereniowa, *Płytki posadzkowe, 1. połowa w. XIV*, Kraków, s. 218, 256, nota nr 159a, ryc. 159; B. Frontczak, *Płytki posadzkowe z katedry na Wawelu*, s. 95, nota nr IV/2.

31 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu...*, s. 1; Ks. Polkowski *o nowoodkrytych grobach na Wawelu...*, s. 4; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 235; *Protokół z otwarcia grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 243–244.

5. Zespół gotyckich płytek posadzkowych wydobytych z otoczenia grobu królowej Jadwigi Andegaweńskiej. Ze zbiorów Muzeum UJ i wawelskiego Działu Archeologii, w tym z ekspozycji na stałej wystawie *Wawel zaginiony*. Źródło: Oprac. graf. D. Niemiec.

6. Zachowane rysunki Jana Matejki wykonane w 1887 roku w czasie rekognicji szczątków królowej Jadwigi oraz wyposażenia grobowego. Źródło: Oprac. graf. D. Niemiec z wykorzystaniem reprodukcji rysunków J. Matejki opublikowanych w: M. N. Gajek, *Rysunek czaszki królowej Jadwigi*, w: *Piękno darowane. Dzieła ofiarowane Uniwersytetowi Jagiellońskiemu w zbiorach Collegium Maius*, red. J. Pollesch, M. Zdanek, Kraków 2014, s. 81; J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych spoczywających na Wawelu*, Kraków 1914, s. 10.

i Sławomir Odrzywolski³². Ze skrzyni trumiennej wyjęto czaszkę królowej i insygnia towarzyszące szczątkom (ryc. 6)³³. Profesor Kopernicki dokonał szczegółowych pomiarów antropologicznych czaszki, a Jan Matejko odrysował wszystkie wyjęte relikwie królewskie (ryc. 6)³⁴. Według relacji Jana Matejki opublikowanej przez Mariana Sokołowskiego po odchyleniu wieka drewnianej trumny zaobserwowano „wielką oponę brunatnej barwy”, którą Helena Hryszko po współczesnych pracach konserwatorskich identyfikuje z adamaszkowym obiciem trumny³⁵. Przy czaszce królowej oprócz resztek czepca zaobserwowano dwa fragmenty drewnienek w kształcie listków koniczyny ze śladami pozłoty, co zinterpretowano wówczas jako resztki symbolicznej korony³⁶. W kościach dłoni władczyni natrafiono na rękojeść, drążek i głowicę połączanego berła³⁷. W sąsiedztwie lewej kości biodrowej natrafiono na drewniane i połączone jabłko panowania o kulistej formie zwieńczonej krzyżykiem. Wśród tkanin odkrytych przy szkielecie królowej zidentyfikowano także rodzaj szerokiego pasa

32 Zob. J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 10; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 15–16.

33 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu...*, s. 1; Ks. Polkowski *o nowoodkrytych grobach na Wawelu...*, s. 4; *Protokół z otwarcia grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 243; M. Starzyński, *Obiit rex, czyli co wiemy o śmierci i pochówku Władysława...*, s. 123.

34 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu...*, s. 1; M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. III; *Protokół z otwarcia grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 243; J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 10, 12–16, tabl. 10; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 19.

35 Zob. M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. II; J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 9; por. H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 106–107, ryc. 91.

36 Zob. M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. III; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 238; J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 10; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 133.

37 Zob. M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. III; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 32, ryc. 9; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 237–238; J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 10; M. N. Gajek, *Rysunek czaszki królowej Jadwigi w: Piękno darowane. Dzieła ofiarowane Uniwersytetowi Jagiellońskiemu w zbiorach Collegium Maius*, red. J. Pollesch, M. Zdanek, Kraków 2014, s. 81; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 19, ryc. 1.

Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 246.

z kratkowanej materii z odwzorowaniem motywu trefli³⁸. Elementy opisywane w 1887 roku jako żuźle³⁹ po ponownym otwarciu grobu w 1949 roku i konserwacji zidentyfikowano jako papieskie bulle ołowiane. Zachowała się dokumentacja rysunkowa opisanych elementów wyposażenia oraz samej czaszki królowej Jadwigi wykonana ręką mistrza Jana Matejki (ryc. 6)⁴⁰.

Efektom drugiego otwarcia grobu królowej Jadwigi w dniach 11–14 lipca 1949 roku było bardziej precyzyjne przebadanie wyposażenia i kontekstu archeologicznego tego pochówku⁴¹. Spod szkieletu zmarłej wydobyto wówczas stosunkowo dobrze zachowane połaci płaszcza królewskiego⁴². W sąsiedztwie czaszki znaleziono stylizowany element wycięty w skórze na kształt korony ze śladami pozłoty⁴³. Obok tej domniemanej skórzanej korony natrafiono na kawałki białego welonu ściąganego złotym sznurem⁴⁴. W pobliżu głowy odkryto także miedzianą lub brązową (mosiężną?) zapinkę-klamrę o podkowiastym kształcie do spinania płaszcza⁴⁵. Przy czubkach stóp królowej zaobserwowano resztki skózanego obuwia w postaci trzewików z ażurowym ornamentem kratownicy⁴⁶. Przy szczątkach

38 Zob. M. Sokołowski, *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, s. III; M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 238; J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, s. 10; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 130–133, ryc. 104.

39 Zob. M. Tobiasz, *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, s. 238, 239.

40 Zob. I. Polkowski, *Nowoodkryte groby na Wawelu...*, s. 1; Ks. Polkowski o nowoodkrytych grobach na Wawelu..., s. 4; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, s. 260–261; J. Talko-Hryncewicz, *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych...*, tabl. 10; M. N. Gajek, *Rysunek czaszki królowej Jadwigi*, s. 81; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 19, przypis 32, ryc. 1.

41 Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 246.

42 Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 251; J. Olbrycht, M. Kusiak, *Protokół badania zwłok królowej Jadwigi*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 261; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 103.

43 Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 252; I. Turska, *Ubiór dworski w Polsce w dobie pierwszych Jagiellonów*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1987, s. 45; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 133.

44 Zob. I. Turska, *Ubiór dworski w Polsce...*, s. 45; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 26.

45 Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 252; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 26.

46 Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 252; I. Turska, *Ubiór dworski w Polsce...*, s. 46; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 26.

królowej zidentyfikowano również dwie bulle ołowiane papieża Bonifacego IX⁴⁷. Przy precyzyjnej eksploracji towarzyszącej analizie antropologicznej szczątków królowej dokonanej przez Jana Olbrychta i Mariana Kusiaka pozyskano najdrobniejsze zachowane elementy składowe drewnianego berła i jabłka królewskiego⁴⁸, które poddano następnie konserwacji i próbie rekonstrukcji (ryc. 7)⁴⁹. Warto zwrócić uwagę, że elementy głowicy grobowego berła Jadwigi wykazują podobieństwo do berła znanego z ilustracji majestatu cesarskiego (ryc. 7) pochodzącej z herbarza Geldrii (Wapenboek Gelre)⁵⁰, który ostatnio datowany jest w przedziale lat 1375–1390⁵¹. Wspaniałym skutkiem badawczym zakończyły się rozpoczęte w 2006 roku wieloletnie prace konserwatorskie i kostiumologiczne Heleny Hryszko, które wymieniona konserwatorka i badaczka podsumowała w swojej obszernej monografii książkowej o tkaninach grobowych królowej Jadwigi⁵². Oprócz elementów składowych ubioru królowej w postaci sukni z adamaszku i płaszcza z lampasu (ryc. 8) wśród zachowanych tkanin udało się też zidentyfikować poszewkę poduszki wykonanej z lampasu oraz fragment adamaszku z obicia trumny⁵³. Na marginesie znakomicie udokumentowanych kostiumologicznych studiów profesor Hryszko warto zauważyć, że dokonana przez tę wybitną konserwatorkę dzieł sztuki rekonstrukcja pierwotnych barw i ornamentów płaszcza królowej z żółtym palmetowym wzorem na czerwonym tle (ryc. 8)⁵⁴ wykazuje zadziwiające zbieżności z żółtą i czerwoną kolorystyką i ornamentyką płaszcza królowej Jadwigi odwzorowanymi na kolorowanej wersji miedziorytu z wizerunkiem tej królowej pochodzącej z cyklu *Regum Poloniae Icones* autorstwa

47 Zob. M. Tobiasz, *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, s. 251, 252; A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 158–159, ryc. 16, 17.

48 Zob. J. Olbrycht, M. Kusiak, *Protokół badania zwłok królowej Jadwigi*, s. 260–261.

49 Zob. A. Bochnak, *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza...*, s. 158, ryc. 12–15; I. Turska, *Ubiór dworski w Polsce...*, s. 46–46, ryc. 19; H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 32, ryc. 9, 10.

50 Zob. Karta 57 na stronie: <https://uurl.kbr.be/1733715>.

51 Zob. M. Pastoureau, *L'Art héraldique au Moyen Âge*, Paris 2009, s. 50; https://opac.kbr.be/Library/doc/SYRACUSE/16995818/wapenboek-gelre-ms-15652-56?_lg=nl-BE (25.09.2024).

52 Zob. H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, passim.

53 Zob. H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 105–107, ryc. 89, 90, 91.

54 Por. H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, s. 124–130, ryc. 99–102.

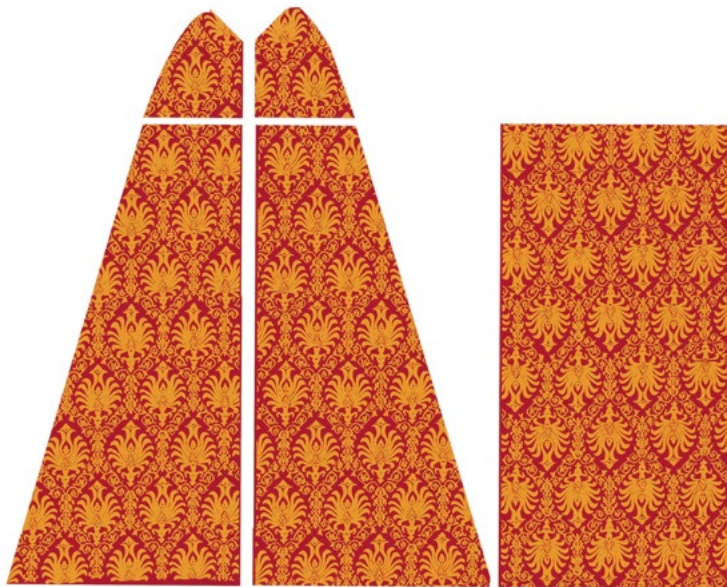
7. Regalia grobowe królowej Jadwigi oraz analogiczne berło z herbarza Geldrii z lat 1375–1390. Źródło: Oprac. D. Niemiec z wykorzystaniem fotografii S. Kolowcy z publikacji H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, Warszawa 2017 (ryc. 9) oraz fragmentu karty 57 herbarza ze strony internetowej: <https://uurl.kbr.be/1733715>.

Tomasza Tretera z 1591 roku (ryc. 9)⁵⁵. Również biały welon królowej ze złotym ściągaczem, odkryty przy głowie zmarłej, odpowiada szczegółom i barwom welonu z wizerunku królowej Jadwigi autorstwa Tretera (ryc. 9). W literaturze przedmiotu powszechnie przyjmuje się, że ów Treterowy wizerunek królowej wzorowany był na niezachowanym wczesno- renesansowym portrecie Jadwigi, stanowiącym część większego obrazu tablicowego *Typus Foundationis Academiae Cracoviensis* zawieszonoego przy pomniku nagrobnym króla Władysława Jagiełły i znanego tylko z odwzorowania na późniejszym drzeworycie z 1642 roku⁵⁶. Nie można zupełnie wykluczyć, że anonimowy malarz tworzący wizerunek królowej Jadwigi na tym niezachowanym obrazie tablicowym, zawieszonym przy pomniku nagrobnym Władysława Jagiełły, namalowanym najprawdopodobniej przed 1520 rokiem na zlecenie króla Zygmunta Starego, mógł widzieć oryginalne szaty grobowe królowej przy okazji pierwszej znanej reparacji grobu Jadwigi Andegaweńskiej przez muratora Stanisława w 1517 roku⁵⁷.

Kluczową informację o zredukowanej do minimum formie grobu królowej Jadwigi zapisano w 1605 roku w kontrakcie kapituły katedralnej z Ambrożym Meazzim, w którym nakazano, „aby na grobie królowej

- 55 Zob. pełnokolorowa barwna reprodukcja wizerunku królowej Jadwigi autorstwa Tomasza Tretera ze zbiorów Ossolineum przy artykule Joanny Błoch, *Regum Poloniae Icones* na stronie: <https://zlotaepoka.ossolineum.pl/dynastia-i-panstwo-jagiellonow/> (25.09.2024); https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tomasz_Treter_-_Jadwiga_Andegawe%C5%84ska.jpg; por. L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, s. 242.
- 56 Zob. J. Muczkowski, *Dwie kaplice jagiellońskie w katedrze krakowskiej*, Kraków 1858, s. 57, 59–65, przypis 83; L. Rydel, *Królowa Jadwiga*, s. 240, 242, 245; K. Estreicher, *Grobowiec Władysława Jagiełły*, „Rocznik Krakowski” 33 (1953) z. 1, s. 5–8, ryc. 19; T. Chrzanowski, *Działalność artystyczna Tomasza Tretera*, Warszawa 1984, s. 160; W. Bałus, *Obraz Królowej Jadwigi w sztuce polskiej wieku XIX, główne wątki ikonograficzne*, w: *Błogosławiona Jadwiga Królowa w oczekiwaniu na kanonizację*, red. J. Nowobilski, Kraków 1997, s. 70; Z. Piech, *Typus Foundationis Academiae Cracoviensis. Interpretacja obrazu z kaplicy grobowej Władysława Jagiełły*, w: *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne*, red. D. Zydorek, Poznań 2001, s. 355–373, 379–380, 390–393, ryc. 1, 2; M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, s. 60–61, ryc. 10. Śmiała, ale mocno ryzykowną hipotezę o gotyckiej genezie tego obrazu przy pomniku nagrobnym Władysława Jagiełły zaproponował Krzysztof Czyżewski. Zob. K. Czyżewski, „*Kaplica Władysława Jagiełły Króla Polskiego*” – kilka uwag, w: *Artifex doctus. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Gadowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, t. 1, Kraków 2007, s. 169–171.
- 57 Zob. T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, s. 45.

8. Rekonstrukcja kroju, ornamentu i barw płaszcza grobowego królowej Jadwigi. Źródło: H. Hryszko, *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, Warszawa 2017, ryc. 102.

Jadwigi położyć marmur przy listwie ku północy przy tretach”⁵⁸. Z treści tego zapisu można wnioskować, że szczątki królowej pochowane były wówczas pod zniszczoną płaską płytą nagrobną, odnawianą wcześniej w 1517 roku przez muratora Stanisława („Stanislao muratori pro reformatione sepulchri olim reginae Hedvigis”), która otoczona była starszą średniowieczną żelazną kratą, naprawianą w tym samym 1517 roku przez ślusarza Alberta-Wojciecha („Alberto serifabro pro reparatione cratae circumcirca sepulchrum olim reginae Hedvigis”) ⁵⁹. Istotną informację w odniesieniu do przestrzeni grobu królowej Jadwigi odnotował przed 1535 roku kanonik krakowski Bernard Wapowski, pisząc w swoich *Dziejach Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego*, że „wiele rozmaitych ślubów [wotów] przy jej grobie zawieszonych widzieć można”⁶⁰. Kolejną bardzo ważną informację o grobie królowej zawdzięczamy Marcinowi Bielskiemu, który w dziele *Kronika, to jest historia świata* z 1551 roku przy opisie okoliczności śmierci Jadwigi zapisał, że „pochowana w krakowskim kościele na zamku przez Jagiełła poczciwie, na lewej stronie koru przeciw zakrystyjej; napis ten na jej grobie wisi: „Sidus Polonorum iacet hic Hedvigis eorum etc.”⁶¹. Przytoczona tutaj krótka notka Marcina Bielskiego z wyraźnym odwołaniem do treści bardzo długiego epitafium nagrobnego królowej Jadwigi, znanego z kroniki Długosza ⁶², stanowi najlepsze wyjaśnienie zagadki lokalizacji tego obszernego tekstu elegijnego. Musiał on być, podobnie jak liczne woskowe, wota zawieszony na kracie otaczającej prosty grób świętej królowej, o czym pośrednio można wnioskować już z odpowiedniego akapitu dokumentu arcybiskupa Wojciecha Jastrzębca z 1426 roku czy treści kazania Pawła z Zatora z ok. 1430 roku oraz z przytoczonych powyżej wzmianek z XVI-wiecznych dzieł Bernarda Wapowskiego i Marcina Bielskiego. Na tej samej dookolnej kracie mogło

58 Zob. T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, s. 45; M. Rożek, *Katedra wawelska w XVII wieku*, s. 45.

59 Zob. T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, s. 45.

60 Zob. B. Wapowski, *Dzieje Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego od roku 1380 do 1535*, przeł. M. Malinowski, t. 1, Wilno 1847, s. 142; por. M. Jagosz, *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, s. 51.

61 Zob. M. Bielski, *Kronika, to jest historia świata*, t. 3, oprac. D. Śnieżko, D. Kozaryn, współudział E. Karczewska, Szczecin 2019, s. 167.

62 Zob. *Jana Długosza Roczniki...*, s. 305–307. Za domniemanego autora tego epitafium część badaczy przyjmuje biskupa Piotra Wysza.

9. Koloryzowana wersja miedziorytu z wizerunkiem królowej Jadwigi Andegawenskiej autorstwa Tomasza Tretera z *Regum Poloniae Icones*, Roma 1591 (zbiory Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Muzeum Książąt Lubomirskich we Wrocławiu, sygn. A.gr.296), będącego kopią wizerunku władczyni ze zniszczonego wawelskiego obrazu tablicowego *Typus Fundationis Academiae Cracoviensis*. Źródło: <https://zlotaepoka.ossolineum.pl/dynastia-i-panstwo-jagiellonow/>.

znaleźć się i miejsce na drugie młodsze Jadwiżańskie epitafium, znane wyłącznie z XVI-wiecznych rękopisów kroniki Długosza⁶³.

Na podstawie wszystkich analizowanych cząstkowych informacji źródłowych należy uznać, że doczesne szczątki królowej Jadwigi Andegaweńskiej wraz z córeczką Elżbietą-Bonifacją musiały być pierwotnie, tj. 19 lipca 1399 roku, pochowane pod posadzką w podwyższonej lewej partii gotyckiego prezbiterium katedry krakowskiej i przykryte płaską płytą nagrobną wpuszczoną w poziom posadzki, którą ze względu na napór pielgrzymów już przed 1426 rokiem musiano odgrodzić i otoczyć żelazną kratą. Należy w tym miejscu podkreślić, że kolejne królewskie małżonki Władysława Jagiełły również pochowano w analogiczny sposób, czyli pod posadzką katedry wawelskiej i pod prostymi płytami nagrobnymi, jak świadczą o tym zachowane źródła pisane i archeologiczne dotyczące aranżacji pierwotnych grobów królowej Anny Cylejskiej i Zofii Holszańskiej⁶⁴. Grób królowej Jadwigi Andegaweńskiej, zmarłej w opinii świętości, wyróżniał się natomiast wśród wszystkich pozostałych grobów królewskich szczególną lokalizacją w podwyższeniu prezbiterium i w sąsiedztwie ołtarza głównego katedry wawelskiej.

63 Zob. *Jana Długosza Roczniki...*, s. 548–550, przypis 1.

64 Bezpośrednia następczyni Jadwigi, czyli Anna Cylejska, pochowana została w 1416 roku pod płytą kamienną wpuszczoną w posadzkę przed ołtarzem św. Doroty; dokładna lokalizacja tego grobu znana jest z drezdeńskiego planu katedry z XVIII wieku. Zob. T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, s. 64; *Kronika Krakowska z roku Pańskiego 1900*, w: *Józefa Czecha Kalendarz Krakowski na rok 1901 (rok siedemdziesiąty)*, Kraków 1901, s. 71; P. Mrozowski, *Polskie nagrobki gotyckie*, Warszawa 1994, s. 262–263, nr kat. II 34; M. Walczak, *Topografia nekropolii królewskiej na Wawelu w średniowieczu*, w: *Procesy przemian w sztuce średniowiecznej*, red. R. Eysymontt, R. Kaczmarek, Warszawa 2014, s. 153. Z kolei rozpoznana archeologicznie komora grobowa Matki Jagiellonów, czyli Zofii Holszańskiej, pod posadzką kaplicy Świętej Trójcy przykryta była nieco wystającą ponad poziom posadzki płaską płytą kamienną ze śladami mocowania listew spizowych z pozostałościami inskrypcji nagrobnej („de lapide simplici cum inscriptione”). Zob. L. Łętowski, *Katedra krakowska na Wawelu*, s. 14; T. Wojciechowski, *Kościół katedralny w Krakowie*, s. 106–107, ryc. 29; F. Kopera, *Pomniki Krakowa Maksymiliana i Stanisława Cerchów*, t. 1, Kraków–Warszawa 1904, s. 95; P. Mrozowski, *Polskie nagrobki gotyckie*, s. 242, nr kat. I 137; M. Walczak, *Topografia nekropolii królewskiej na Wawelu w średniowieczu*, s. 156–157.

Bibliografia

Źródła

- Bielski M., *Kronika, to jest historyja świata*, t. 3, oprac. D. Śnieżko, D. Kozaryn, współudział E. Karczewska, Szczecin 2019.
- Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego. Księga dziesiąta 1370–1405*, przeł. J. Mrukówna, Warszawa 2009.
- Miracula beatae Hedwigis reginae Poloniae*, ed. W. Kętrzyński, w: *Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski*, Lwów 1884, s. 763–769.
- Starowolski S., *Monumenta Sarmatarum, Viam universæ carnis Ingressorum*, Kraków 1655.
- Wapowski B., *Dzieje Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego od roku 1380 do 1535*, przeł. M. Malinowski, t. 1, Wilno 1847.

Opracowania

- Bałus W., *Obraz Królowej Jadwigi w sztuce polskiej wieku XIX, główne wątki ikonograficzne*, w: *Błogosławiona Jadwiga Królowa w oczekiwaniu na kanonizację*, red. J. Nowobilski, Kraków 1997, s. 69–78.
- Bochnak A., *Groby królowej Jadwigi i królewicza Kazimierza Jagiellończyka w katedrze wawelskiej*, w: *Studia do dziejów Wawelu*, t. 3, Kraków 1968, s. 149–173.
- Bochnak A., Pagaczewski J., *Polskie rzemiosło artystyczne wieków średnich*, Kraków 1959.
- Bojęś-Białasik A., Niemiec D., *Medieval Ceramics Techniques in Architecture of Cracow's Dominicans*, „Forum Urbes Medii Aevi” 9 (2015), s. 38–51.
- Chrzanowski T., *Działalność artystyczna Tomasza Tretera*, Warszawa 1984.
- Czyżewski K., *Biskupa Piotra Gembickiego dary i fundacje artystyczne dla katedry krakowskiej*, w: *Katedra krakowska w czasach nowożytnych (XVI–XVIII w.)*, red. D. Nowacki, Kraków 1999, s. 55–98.
- Czyżewski K., „*Kaplica Władysława Jagiełły Krola Polskiego*” – kilka uwag, w: *Artifex doctus. Studia ofiarowane profesorowi Jerzemu Gadowskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, t. 1, Kraków 2007, s. 159–171.
- Dietrich F. Ch., Stachowicz M., *Monumenta Regum Poloniae Cracoviensia*, Warszawa 1827.
- Estreicher K., *Grobowiec Władysława Jagiełły*, „Rocznik Krakowski” 33 (1953) z. 1, s. 1–45.

- Firlet J., Pianowski Z., *Badania archeologiczno-architektoniczne pałacu królewskiego oraz katedry w latach 1995–1998*, w: *Osadnictwo i architektura ziem polskich w dobie Zjazdu Gnieźnieńskiego*, Warszawa 2000, s. 275–283.
- Frontczak B., *Płyta posadzkowa z katedry na Wawelu*, w: *Silva Rerum. Pamiątki akademickie ze zbiorów Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 1997, s. 95, nota nr IV/2.
- Gajek M. N., *Rysunek czaszki królowej Jadwigi*, w: *Piękno darowane. Dzieła ofiarowane Uniwersytetowi Jagiellońskiemu w zbiorach Collegium Maius*, red. J. Pollesch, M. Zdanek, Kraków 2014, s. 81.
- Grobowce na Wawelu*, „Gazeta Warszawska” nr 25 z 28.01.1887, s. 2.
- Hryszko H., *Tkaniny z grobu królowej Jadwigi*, Warszawa 2017.
- Jagosz M., *Beatyfikacja i kanonizacja Świętej Jadwigi Królowej*, Kraków 2003.
- Jasienica P., *Sarkofag królowej*, w: *Historia to nie dziwka. Antologia tekstów Pawła Jasienicy, jego interlokutorów i recenzentów*, Kraków 2018, s. 129–137.
- Kopera F., *Pomniki Krakowa Maksymiliana i Stanisława Cerchów*, t. 1, Kraków–Warszawa 1904.
- Kronika Krakowska z roku Pańskiego 1900*, w: *Józefa Czecha Kalendarz Krakowski na rok 1901 (rok siedemdziesiąty)*, Kraków 1901, s. 63–73.
- Ks. Polkowski o nowoodkrytych grobach na Wawelu, „Gazeta Lwowska” nr 23 z 29.01.1887, s. 4.
- Łętowski L., *Katedra krakowska na Wawelu*, Kraków 1859.
- Makowiecki B., *Fragment płyty posadzkowej z grobu królowej Jadwigi Andegaweńskiej*, w: *Z Wawelu do Lublina. Skarby z królewskiego dworu*, red. D. Szewczyk-Prokurat, D. Nowacki, Lublin 2021, s. 104–105, noty nr 13 i 14.
- Mossakowski S., *Uroczystości wawelskie w styczniu 1649 roku a projekty Giovanniego Battisty Gisleniego*, w: *Orbis Polonus. Studia z historii sztuki XVII–XVIII wieku*, Warszawa 2002, s. 85–141.
- Mrozowski P., *Polskie nagrobki gotyckie*, Warszawa 1994.
- Muczkowski J., *Dwie kaplice jagiellońskie w katedrze krakowskiej*, Kraków 1858.
- Mycielski J., *Gaetano Chiaveri w Polsce i jego książka szkiców w Królewskim Gabinecie Rycin w Dreźnie*, Kraków 1896.
- Niemiec D., *Gotycka posadzka ceramiczna z koronacyjnej katedry krakowskiej*, artykuł złożony do druku w jubileuszowej księdze pamiątkowej Profesora Marka Walczaka, Kraków 2025 r.
- Nikodem J., *Jadwiga, król Polski*, Wrocław 2009.

- Olbrycht J., Kusiak M., *Protokół badania zwłok królowej Jadwigi*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 261.
- Ożóg K., *W drodze do wieczności – ostatnie miesiące życia i śmierć królowej Jadwigi Andegaweńskiej*, w: *Historia i dziedzictwo. Księga jubileuszowa z okazji 45 rocznicy święceń kapłańskich i 70 rocznicy urodzin ks. prof. dra hab. Jacka Urbana*, Kraków 2023, s. 115–128.
- Pastoureau M., *L'Art héraldique au Moyen Âge*, Paris 2009.
- Pencakowski P., *Renesansowy ołtarz główny z katedry krakowskiej w Bodzentynie*, „Studia Waweliana” 11/12 (2003), s. 107–155.
- Pencakowski P., *Dzieje nastaw ołtarza głównego katedry wawelskiej od połowy XV do początku XXI wieku*, „Rocznik Krakowski” 73 (2007), s. 17–42.
- Piątkiewicz-Dereniowa M., *Zabytki przemysłu artystycznego*, w: *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, t. 4: *Miasto Kraków*, cz. 1: *Wawel*, red. J. Szablowski, Warszawa 1965, s. 159, ryc. 247.
- Piątkiewicz-Dereniowa M., *Płytką posadzkowa, 1. połowa w. XIV*, Kraków, w: *Zbiory Zamku Królewskiego na Wawelu*, red. J. Szablowski, Warszawa 1990, s. 218, 256, nota nr 159a, ryc. 159.
- Piech Z., *Typus Fundationis Academiae Cracoviensis. Interpretacja obrazu z kaplicy grobowej Władysława Jagiełły*, w: *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne*, red. D. Zydorek, Poznań 2001, s. 355–393.
- Polkowski I., *Nowoodkryte groby na Wawelu (Grób królowej Jadwigi i kardynała Zbigniewa Oleśnickiego)*, „Gazeta Polska” nr 20 z 27.01.1887, s. 1.
- Protokół z otwarcia grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 242–244.
- Przybyszewski B., *Błogosławiona Jadwiga Królowa: zdobna w cnoty*, Kraków 1988.
- Rożek M., *Groby królewskie w Krakowie*, Kraków 1977.
- Rożek M., *Katedra wawelska w XVII wieku*, Kraków 1980.
- Rydel L., *Królowa Jadwiga*, Poznań 1910.
- Sokołowski M., *Opis grobu, który został otworzony w prezbiterium kościoła katedralnego*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce” 3 (1887) z. 4, s. II–III.
- Starzyński M., *Obiit rex, czyli co wiemy o śmierci i pochówku Władysława Łokietka (w kontekście wcześniejszych eksploracji średniowiecznych grobów królewskich na Wawelu)*, „Historia Slavorum Occidentis” 13 (2023) nr 1, s. 116–142.
- Święch Z., *Budzenie Wawelskiej Pani, królowej Jadwigi*, Kraków 2002.

- Talko-Hryncewicz J., *Odtworzenie kilku typów postaci historycznych spoczywających na Wawelu*, Kraków 1914.
- Tobiasz M., *Odkrycie i opis grobu królowej Jadwigi w 1887 r.*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 233–242.
- Tobiasz M., *Otwarcie grobu królowej Jadwigi w dniach 12–14 lipca 1949 r.*, „Polonia Sacra” 2 (1949) z. 3, s. 245–258.
- Turska I., *Ubiór dworski w Polsce w dobie pierwszych Jagiellonów*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1987.
- Walczak M., *Topografia nekropolii królewskiej na Wawelu w średniowieczu*, w: *Procesy przemian w sztuce średniowiecznej*, red. R. Eysymontt, R. Kaczmarek, Warszawa 2014, s. 147–161.
- Wojciechowski T., *Kościół katedralny w Krakowie*, Kraków 1900.
- Żaki A., *Archäologische Forschungen über frühmittelalterliche Krakau*, w: *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege*, Bd. 11/12, Berlin 1963, s. 581–601.
- Żaki A., *Badania archeologiczne na Wawelu w r. 1950*, „Ochrona Zabytków” 4 (1951) z. 1–2, s. 32–38.
- Żaki A., *Badania wykopaliskowe na Wawelu w latach 1950 i 1951*, w: *Studia do dziejów Wawelu*, t. 1, Kraków 1955, s. 419–428.
- Żaki A., *Początki Krakowa*, Kraków 1965.

Wykaz cytowanych stron internetowych:

- <https://skd-online-collection.skd.museum/Details/Index/1122990>
(25.09.2024).
- <http://www.pauart.pl/app/artwork?id=591c7c340cf231dc2c38b78e>
(25.09.2024).
- <https://jbc.bj.uj.edu.pl/publication/912309> (25.09.2024).
- <http://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/zbiory/865557>.
- <https://www.jbc.bj.uj.edu.pl/publication/877578> (25.09.2024).
- <https://uurl.kbr.be/1733715> (25.09.2024).
- https://opac.kbr.be/Library/doc/SYRACUSE/16995818/wapenboek-gelrems-15652-56?_lg=nl-BE (25.09.2024).
- <https://zlotaepoka.ossolineum.pl/dynastia-i-panstwo-jagiellonow/>
(25.09.2024).
- https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tomasz_Treter_-_Jadwiga_Andegawe%C5%84ska.jpg (25.09.2024).

Abstrakt

Dariusz Niemiec

Dzieje wawelskiego grobu Jadwigi Andegaweńskiej okiem archeologa

W artykule szczegółowej analizie poddano najstarsze przekazy pisane oraz wyniki badań archeologicznych dotyczące przekształceń grobu królowej Jadwigi Andegaweńskiej, które miały miejsce w epoce przed beatyfikacją i kanonizacją pierwszej małżonki Władysława Jagiełły. W wyniku tej analizy należy uznać, że doczesne szczątki królowej Jadwigi Andegaweńskiej wraz z córeczką Elżbietą-Bonifacją musiały być pierwotnie, tj. 19 lipca 1399 roku, pochowane pod posadzką w podwyższonej lewej partii gotyckiego prezbiterium katedry krakowskiej i przykryte płaską płytą nagrobną wpuszczoną w poziom posadzki, którą ze względu na napór pielgrzymów już przed 1426 rokiem musiano odgrodzić i otoczyć żelazną kratą.

Słowa kluczowe:

Jadwiga Andegaweńska, katedra wawelska, grób królewski

Abstract

Dariusz Niemiec

*The history of Queen Jadwiga of Anjou's Wawel tomb
through the eyes of an archaeologist*

The article provides a detailed analysis of the oldest written records and the results of archaeological research regarding the transformations of the tomb of Queen Jadwiga of Anjou, which took place in the period before the beatification and canonization of Władysław Jagiełło's first wife. As a result of this analysis, it should be considered that the earthly remains of Queen Jadwiga of Anjou, along with her daughter Elizabeth-Boniface, must have originally, that is, on July 19, 1399, been buried beneath the floor in the elevated left part of the Gothic presbytery of Kraków Cathedral and covered by a flat tomb slab set into the floor level. Due to the pressure of pilgrims, this tomb had to be fenced off and surrounded by an iron grate even before 1426.

Keywords:

Jadwiga of Anjou, Wawel Cathedral, royal tomb